

Září 2013 (<http://a2larm.cz/2013/09/>)

Nadvláda trhu ve středovýchodní Evropě je totální

Jaroslav Fiala (<http://a2larm.cz/author/fiala/>)

26. 7. 2016

Přinášíme exkluzivní rozhovor s předním maďarským intelektuálem Gaspárem M. Tamásem o brutalitě kapitalismu, Orbánově Maďarsku a selhávání evropského systému.

Gaspár M. Tamás je maďarský filosof, politik a publicista. Před rokem 1989 patřil k disidentům a odpůrcům takzvaného reálného socialismu. V minulosti vyučoval na anglických, francouzských a amerických univerzitách a krátce působil i jako poslanec. Dnes je známý jako veřejný intelektuál a kritik vlády Viktora Orbána v Maďarsku. „Bohužel to byla moje generace, kdo vytvořil stoprocentní kapitalistickou utopii ve středovýchodní Evropě,“ říká v rozhovoru, který jsme vedli během jeho návštěvy Prahy.

V poslední době Evropa zažívá nebezpečné časy: krizi eurozóny, teroristické útoky, vzestup krajní pravice, Brexit a podobně. Je liberální demokracie v nebezpečí?

Nikdo nemůže říct, že liberální demokracie neosvobodila některé lidi a že nebyly vymýceny některé druhy poddanství. Jenže současný systém je zmitán mnoha rozpory. Prožíváme vážnou krizi liberální demokracie, která souvisí se „smrtí“ socialismu. Nutnou podmínkou liberální demokracie bylo totiž dělnické hnutí. Bylo výsledkem kompromisu, ve kterém se sociální demokracie – výměnou za mír a stabilitu – vzdala některých svých revolučních požadavků a stala se součástí státu. Nižší třídy byly díky tomu politicky reprezentovány. Rovnováha mezi třídami uvnitř západních států blahobytu – s privilegií pro zaměstnance, silnými odbory, sociálnědemokratickými a komunistickými stranami, společně s mezinárodní rovnováhou mezi reformovaným kapitalismem na straně jedné a sovětským blokem na straně druhé, to všechno vedlo k tomu, čemu dnes říkáme liberální demokracie. Ta existovala v letech 1945–1989.

Západoevropská legislativa na ochranu zaměstnanců následovala sovětské a socialistické vzory z dvacátých let, takže měla opatření týkající se i genderové rovnosti a rodinného práva. (To dnes dokazují různé právně-historické studie.)

Potřebujeme vyvažující sílu k dnešnímu kapitalismu – jednoduše proto, abychom jako lidstvo přežili. Kapitalismus ponechaný sám sobě to očividně nezajistí.

Paradoxně, to, co dnes liberální demokracii schází, je socialismus. To je důvod, proč tu není vyvažující síla, která by udržovala liberální demokracii skutečně demokratickou. Dnešní vládnoucí třídy už nejsou ohrožovány zevnitř, takže můžou dělat to, co by si dokonce ani fašisté nedovolili – útočí na výši mezd a penzí, na sociálních systémech, veřejné školství, dostupnou zdravotní péči, levnou veřejnou dopravu nebo na sociální bydlení. Kdo tuto vládnoucí třídu zastaví?

Je možné zachránit liberální demokracii?

Nemyslím si to. Liberální demokracie byla extrémně komplikovaný systém. Vládnoucí třídy byly v liberální demokracii omezeny zleva dělnickým hnutím a zprava silami minulosti, tedy zbytky aristokracie, církve a monarchie. Liberální demokracie sama o sobě pravděpodobně nepřežije. Navzdory tomu, že si to liberálové myslí, krajní pravice nepředstavuje hrozbu pro kapitalismus. Hrozbu pro život bezesporu, ale nikoli pro kapitál a pro stát.

Nezapomínejme, že Adolf Hitler byl považován za zachránce západní civilizace před komunismem. Dokonce i lidé, kteří jím opovrhovali, jako byl Friedrich-August von Hayek – fanatik volného trhu, který byl koneckonců protinacistickým

emigrantem – tvrdil, že Hitler sice možná byl monstrem, ale zachránil Evropu před komunismem. Pro lidi jako Hayek byl fašismus preventivní antikomunistickou kontrarevolucí. A opravdu jí byl. Že zničil a vyhladil půlku Evropy? Škoda. Myslíte, že dnešní buržoazie by váhala? Já si myslím, že ne.

Žijete v Maďarsku. Mnoho lidí zvenku je zděšeno vládou Viktora Orbána, který válkuje liberální demokracii. Na druhé straně někteří lidé vidí v Orbánovi určitou alternativu nebo „zajímavou volbu“. Co byste jim řekli?

Orbán dělá všechno to, co nemáte rádi ve vaší vlastní zemi. Ale protože tak činí bez jakéhokoli odporu, vypadá to, že je v tom úspěšný. Ve východní Evropě má i nějaké obdivovatele, kteří by ale jeho systém nesnesli ani jediný den. Obdivují jeho řeči o národní hrdosti, smějí se tomu, jak „brutálně“ okopává kotníky Americe, Evropské unii a tak dále. Skutečnost je ale taková, že Maďarsko je udržováno při životě západní Evropou a především německým kapitálem. Máme nízké korporátní daně a jsou tu „srdečné dohody“ s Mercedesem a Audi, což nejsou zrovna protizápadní nebo antikapitalistické síly. Orbán také zničil sociální systém. Nemocnice jsou prázdné, protože tu nejsou doktoři a zdravotní sestry. Lidé umírají na chodbách. Moje malá dcera chodí do základní školy v centru Budapeště a nemají ani toaletní papír nebo křídou, kterou by psali na tabuli. Orbánova politika je selháním ve všech ohledech a zároveň selháním neoliberálním. Rozpočet je vyrovnaný, dluh se snižuje a dolních čtyřicet procent hladoví. Problémy se řeší jen umlčováním kritiky.

V čem tedy spočívá Orbánův politický úspěch?

Většina Maďarů je apatická, lhostejná a bez jakékoli naděje. Moje země je velmi smutné místo: lidé jsou přesvědčeni, že nemůžou udělat nic pro to, aby dosáhli svých cílů nebo cokoliiv změnili. Orbán ví, že tajemstvím úspěchu je podporovat tuto pasivitu a apatii. Pochopil, že by měl skončit s kvazitotalitární mobilizací společnosti. První fáze jeho vlády se totiž vyznačovala mobilizací davů s xenofobními a rasistickými slogany, společně s využitím militantních ultrapravicových skupin. Teď už jsou všechny sítě, které byly určeny k mobilizaci, rozpuštěny. Mohly by se totiž stát hlasem společenského nesouhlasu. Orbán zároveň zničil funkční byrokracii. Veřejná správa skoro neexistuje, regionální správa je oficiálně prohlášena za úplně zrušenou. Experti, intelektuálové a „osvícení byrokrati“ jsou vyhazováni po tisících. Vnitřní kontroly už vůbec neexistují. Kulturní instituce, vydavatelství, periodika, výzkum, vyšší vzdělání, kvalitní tisk, dobrá muzea a divadla i umělecká kinematografie jsou zničeny. Stejně na tom jsou nezávislá média. Výsledkem toho všeho je dysfunkční stát. Takže pokud vám někdo říká, že diktatura znamená „zákon a pořádek“, můžete se mu vysmát. Ve skutečnosti znamená korupci, zmatek, totální chaos. A ruku v ruce s tím hořkou beznadějí, která je skutečným tajemstvím Orbánovy moci.

Orbánova politika je selháním ve všech ohledech a zároveň selháním neoliberálním

Slyšeli jsme hodně kritiky na adresu středoevropských zemí za jejich odmítání solidarity s uprchlíky z Blízkého východu a Afriky. Ale pokud se podíváme na západ, vidíme i tam spoustu rasismu a odporu k uprchlíkům. Co se to v Evropě stalo?

Stejně příčiny, které vysvětlují západní rasismus, se okamžitě objevily i ve východní Evropě a spustily podobné jevy. Za prvé, mnohonárodní státy středovýchodní Evropy, jako bylo Masarykovo a Havlovo Československo nebo Titova Jugoslávie, zanikly. Vytvořili jsme malé, etnické, monokulturní, jednojazyčné ne-republiky, ve kterých žijeme.

Po roce 1989 se nám v naší části světa zdálo, že je normální žít ve státě, který obývá jedna etnická skupina. Navzdory tomu města jako Praha nebo Budapešť jsou plná lidí, kteří nejsou bílí – turistů, byznysmenů, kteří se tu usazují, a nikomu to nevadí. Nejsou mláceni jako příslušníci podřadné rasy, není tu rasová antipatie. Bohatí lidé se nepočítají jako cizinci, Muslimové, černoši nebo jako migranti...

Hraje tu tedy roli i třídní nenávisť...

Pro evropskou chudinu jsou uprchlíci konkurencí na trhu práce. Jsou považováni za „welfare rivalry“ a výsledkem je společenská a morální panika. Nicméně protiuprchlická hysterie není úplně šílená. Obrovský příliv uprchlíků znamená také velkou zátěž pro sociální systém, hlavně ve středovýchodní Evropě. To jsou chudé země. Samozřejmě, že to je problém, který má řešení. Ale pokud se

podíváte, že náš sociální systém se nedokáže postarat ani o vlastní populaci, dovedete si představit, co se stane? Současná maďarská vláda není schopna udržovat železnice, pošty nebo základní školy, které existovaly dvě stě let. Lidé velmi dobře ví, že jejich státy nefungují. Konzervativní inteligence tuto paniku vysvětluje v otevřeně rasistických termínech, ačkoli skutečný problém je vyčerpání sociálního státu a společenské solidarity, spolu s rigidní a protilidovou třídní politikou. Rasismus a etnizace společenských nerovností je nejstarší taktikou buržoazie. V Americe „nezaměstnaný“ znamená „černoch“, ve východní Evropě zase „nezaměstnaný“ znamená Rom nebo Cikán. Ti, kteří jsou závislí na sociálním systému, na podpoře v nezaměstnanosti nebo jiném typu pomoci jsou označováni jako „kriminální živly“, „matky samoživitelky“ (neboli „nemorální ženy“) a také samozřejmě jako barevní lidé. Dokonce i chudina a příslušníci nižší třídy tolerují destrukci sociálního systému, ze kterého mají prospěch. A to jen proto, že to ubližuje rasovým cizincům.

Jaká by měla být reakce levice na zmíněnou paniku?

Pokud bychom měli soucitný a rovnostářský sociální systém, mohli bychom ho rozšířit a poskytnout uprchlíkům azyl. Za demontáž sociálních systémů jsou zodpovědné vládnoucí třídy a politické elity posledních třiceti let. Když tedy někdo říká, „nemůžeme prostě otevřít hranice, protože bychom tím zničili uspořádání společnosti“, můžete odvětit, že uspořádání společnosti bylo zničeno už dávno – a to je právě ten důvod, proč je dnes tak těžké přijmout uprchlíky. A je to chyba establishmentu. Bohužel to byla právě moje generace, kdo vytvořil ve středovýchodní Evropě stoprocentní kapitalistickou utopii, která nikde jinde v tak radikální formě neexistuje – zcela určitě ne v západní Evropě. Česká republika je víc tržní společností než Rakousko nebo Británie. Navzdory tomu, co tvrdí liberálové, nadvláda trhu ve středovýchodní Evropě je totální a kompletní. Pokud jsme takzvaní seriózní intelektuálové, musíme být objektivní a uznat, že naše společnosti čelí neřešitelným problémům. Jak se můžou lidé projevat solidárně v systému, který vůbec solidární není – naopak je intitucionalizovaným sobectvím? Spousta dnešních politiků v Evropě, hlavně z krajní pravice, slibuje jakýsi stát blahobytu, ale pouze pro „tvrdě pracující“, domácí a slušné bílé lidi.

Pointou ale je, že to neudělají. Jsou to jen řeči. Jsou to středostavovská hnutí, která pohrdají nižšími třídami a chudými, a zároveň se jich bojí. Jsou to otevření zastánci třídní společnosti – třídní válečníci seshora. Nepřináší nic nového, pouze brání represi, vykořisťování a nespravedlnost. Podívejte se na situaci v Polsku nebo Maďarsku. Staly se tyto společnosti velkorysejší, soudržnější a kolektivističtější aspoň v rámci oné bílé střední třídy? Samozřejmě, že ne. Je to jen rétorika.

Proč tedy lidé stále věří jejich slibům?

Protože tu neexistuje žádná skutečná levice. Slavný citát říká, že za každým vítězstvím krajní pravice se skrývá selhání levice. Stejně tak se změnily i zbytky tradiční pracující třídy. Devadesát procent rakouských průmyslových dělníků volilo Norberta Hofera, kandidáta krajní pravice. To je ale jenom deset procent

celé pracující populace v Rakousku. Stala se z nich relativně privilegovaná skupina, která brání svoji třídní pozici proti konkurentům na trhu práce – proti uprchlíkům, nezaměstnaným, migrantům a ženám, které budou pracovat za méně peněz.

Voliči tak obviňují etnické menšiny, migranty a ženy, místo toho, aby požadovali integraci do vyšších mzdových a penzijních systémů. Jenže pro takovou integraci do systému vyšších mezd potřebujete silnou sociální demokracii, která neexistuje.

Myslíte si, že je možné silnou sociální demokracii znovu vybudovat?

Těžko. Pokud vznikne nová levice jakéhokoli typu, bude muset reprezentovat a mobilizovat nejen zbytky staré průmyslové pracující třídy, ale daleko větší masu lidí – tedy kompletní proletariát-prekariát. Pokud se to nepodaří, tak se tito lidé stanou čímsi jako starořímským proletariátem. Budou udržováni při životě pomocí darů, státních benefitů a sportů pro diváky. Můžou se stát reakční silou, která bude sloužit zájmům tyranů. To byla role „proletariátu“ v pozdní Římské republice a raném Římském impériu. Můžeme skončit ve společnosti rozervané soutěživými třídními egotismy, které budou ošklivější, než to, co máme teď. Sedíme právě v krásné sluneční záři v Praze, je ticho, hezky a všude vládne mír. Ale tak to bylo i v červnu 1914. Vše bylo taky velmi klidné. Katastrofa, ať už jakéhokoli typu, se možná nestane dnes, může přijít třeba za deset let. Jde o to, že systém je vysoce nestabilní. Takové je poučení z toho všeho.

Kdo jsou hlavní nepřátelé dnešní Evropy?

Všechny vlády v Evropě, bez výjimky. Jsou to skuteční jezdcí apokalypsy. Neví, co činí. Konzervativní vůdci minulosti, jakkoli byli jinak velmi nechutní, měli jakýsi tradiční smysl pro to, s čím není radno si zahrávat. Nezahrávají si s vlastní zemí. Podívejte se na lidi, jako je David Cameron, Francois Hollande nebo Miloš Zeman. Tihle lidé naprosto nic netuší, dělají chyby, kudy chodí. To je skutečně vážné. A podívejte se na všechen úpadek kolem nás – klesající intelektuální úroveň institucí, kulturní krizi a nevzdělanost středních tříd, včetně takzvaných profesionálů a takzvaných intelektuálů. Potřebujeme vyvažující sílu k dnešnímu kapitalismu – jednoduše proto, abychom jako lidstvo přežili. Kapitalismus ponechaný sám sobě to očividně nezajistí. Nejedná se už o ten starý a zlý buržoazní systém. Je to mnohem horší. Musíme vytvořit nové politické struktury, pokud je na to stále ještě čas. A tím si popravdě řečeno nejsem vůbec jistý.

<http://www.facebook.com/sharer.php>

Tweet

1

Share